

วิวัฒนาการธุรกิจการเมือง และวิวัฒนาการของสื่อสารมวลชนในประเทศไทย

ในบทนี้จะกล่าวถึงวิวัฒนาการธุรกิจการเมือง และวิวัฒนาการของสื่อสารมวลชนในประเทศไทย เพื่อให้ทราบถึงการที่กลุ่มธุรกิจเข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมืองไทยจนกลายเป็น “ธุรกิจการเมือง” และเพื่อให้ทราบถึงความเป็นมาของการสื่อสารมวลชนและการควบคุมสื่อมวลชนในประเทศไทย

วิวัฒนาการธุรกิจการเมืองในประเทศไทย

แม้ว่าในการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตย (พ.ศ.2475) นั้นแทบจะไม่มีนายทุนเข้าร่วม คณะผู้เปลี่ยนแปลงการปกครองเกือบทั้งหมดเป็นข้าราชการ แต่ในขณะเดียวกันกลุ่มที่สามารถควบคุมทางเศรษฐกิจได้กลับเป็นพ่อค้าชาวจีน คณะราษฎรจึงพยายามจำกัดอำนาจทางเศรษฐกิจของพ่อค้าชาวจีนด้วยการออกกฎหมายควบคุมบทบาททางเศรษฐกิจของพ่อค้าชาวจีนโดยตรง และพยายามส่งเสริมให้คนไทยมีบทบาททางเศรษฐกิจมากขึ้น โดยมีการจัดตั้งรัฐวิสาหกิจต่างๆ เพื่อทำการค้าแข่งกับพ่อค้าชาวจีน การกระทำเช่นนี้สามารถขจัดพ่อค้าชาวจีนที่มีธุรกิจขนาดเล็กและขนาดกลางได้ แต่ยังไม่สามารถขจัดอิทธิพลของพ่อค้าชาวจีนขนาดใหญ่ได้ เพราะถึงแม้ว่า การสร้างรัฐวิสาหกิจนี้รัฐบาลเป็นผู้ถือหุ้นใหญ่ในบริษัทและมีการบริหารโดยข้าราชการที่มาจากคณะราษฎร แต่ก็ไม่มีผู้เชี่ยวชาญในกิจการการค้า ทำให้ต้องเชิญพ่อค้านักธุรกิจขนาดใหญ่มาช่วยบริหาร จึงเป็นการสร้างสายสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้านักธุรกิจกับข้าราชการการเมือง

ในช่วงสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม (พ.ศ.2481) เป็นต้นมา โดยเฉพาะช่วงมหาสงครามเอเชียบูรพาที่ประเทศไทยเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น¹ มีการตรวจค้นธุรกิจการค้าของชาวจีนโดยอ้างถึงการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ มีการสั่งปิดโรงเรียนจีน หนังสือพิมพ์จีน นอกจากนี้รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงครามยังได้ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยม (Thailand for the Thais) มีการสงวนอาชีพบางอย่างให้กับคนไทย การทำธุรกิจของชาวจีนจึงอยู่ภายใต้การควบคุมอย่างเข้มงวด

---

¹ ปรีชา อุปโยคินและสุรีย์ กาญจนวงศ์, “การเมืองกับพ่อค้านักธุรกิจ,” รายงานการวิจัยเรื่อง พ่อค้าและนักธุรกิจกับระบบรัฐสภาไทย (กองการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2542), หน้า 106-107.

และมีการตรวจสอบจากทางราชการหรือการเข้าตรวจค้นโดยตำรวจ² ดังนั้นจึงทำให้เกิดความ
ร่วมมือระหว่างพ่อค้าชาวจีนกับข้าราชการการเมืองเพื่อปกป้องและคุ้มครองให้รอดพ้นจากถูก
ตรวจสอบจากทางราชการและตำรวจ แต่เดิมนั้นพ่อค้าชาวจีนก็ได้อาศัยระบบอุปถัมภ์³ จากทาง
ราชการอยู่แล้ว โดยผู้อุปถัมภ์ (patron) คือ ข้าราชการ ผู้ที่มีสถานภาพ ตำแหน่งที่เหนือกว่า จะให้
การสนับสนุนในด้านต่างๆแก่ผู้รับอุปถัมภ์ (client) อันได้แก่ พ่อค้าที่ต้องการความช่วยเหลือและ
ปกป้องจากผู้อุปถัมภ์ ดังนั้นการสร้างสายสัมพันธ์กับข้าราชการการเมืองจึงทำได้ไม่ยากโดยการ
เชิญข้าราชการผู้มีอิทธิพลไปเป็นกรรมการบริหารในธุรกิจของตน หรือให้ผู้มีอำนาจทางการเมือง
เข้ามาถือหุ้นในบริษัทโดยไม่ต้องลงทุน เรียกว่า “หุ้นลม” นอกจากนี้อาจให้สินบน⁴ หรือการ
สนับสนุนในด้านต่างๆรวมถึงการที่พ่อค้าชาวจีนที่มีสัญชาติไทยเข้าไปมีส่วนร่วมในการ
บริหารธุรกิจการค้ากับผู้มีอำนาจทางการเมือง เป็นต้น ผลตอบแทนที่พ่อค้าชาวจีนได้รับ เช่น การ
ได้รับอนุมัติโควตาใบอนุญาตประกอบธุรกิจต่างๆจากทางราชการไทย โดยพ่อค้าชาวจีนให้เงิน
ตอบแทนที่เรียกว่าโบนัสแก่ผู้มีอำนาจทางการเมืองที่เป็นกรรมการบริหารและผู้ถือหุ้นเหล่านั้น ซึ่ง
ถือเป็นรายได้ที่ถูกต้องตามกฎหมาย นอกจากนี้พ่อค้าชาวจีนยังได้รับการปกป้องคุ้มครอง ดูแล
ธุรกิจจากผู้มีอำนาจทางการเมืองโดยไม่ให้ถูกรบกวนจากทางราชการและยังได้รับสิทธิพิเศษอื่นๆ
อีก ดังนั้นสายสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้านักธุรกิจกับข้าราชการการเมืองจึงเป็นไปในลักษณะที่เอื้อ
ผลประโยชน์แก่กันและกัน โดยฝ่ายพ่อค้านักธุรกิจได้รับการอุปถัมภ์จากข้าราชการการเมืองโดยได้
ประโยชน์ทางการค้า ได้รับสิทธิพิเศษและความคุ้มครอง ส่วนฝ่ายข้าราชการการเมืองได้รับ

² Skinner, G. William, *Leadership and power in Chinese Ccommunity of Thailand* (Ithaca, N.Y.:Cornell University Press, 1957), p191.Cited in John L.S.Girling, *Thailand society and Ppolitics* (Ithaca, London: Cornell University Press, 1981), p79.

³ George M. Foster, "The Dyadic Contract in Tzinizuntzan, II:Patron-Client Relationship," *American Anthropologist* LXV, (1963),1280-1294, อ้างถึงใน *ระบบอุปถัมภ์*. อมรา พงศาพิชญ์ และปรีชา คุวินทร์พันธ์, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545), หน้า 27.

⁴ วิรัช ประเสริฐโร, "ความคิดทางการเมืองของนักธุรกิจไทย: ศึกษาเฉพาะกรณี ความคิดของบุญชู โรจนเสถียร," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532), หน้า 2.

ประโยชน์ตอบแทนทางการเงินเพื่อนำไปสร้างบารมีทางการเมืองและชื่อเสียงทางสังคมให้มากขึ้น

ต่อมาในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในปีพ.ศ.2501-2506 นโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยมถูกยกเลิก มีการติดต่อกับต่างประเทศมากขึ้นโดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา จึงได้หันมาเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจในระบบทุนนิยมและการลงทุนจากเอกชน โดยประกาศดำเนินนโยบายเสรีนิยมโดยการพัฒนาอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้า มีการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ และตั้งคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนขึ้น การพัฒนาเศรษฐกิจนี้เองทำให้ช่องว่างของรายได้ระหว่างนักธุรกิจกับข้าราชการขยายตัวออกไปมากยิ่งขึ้น มีนักธุรกิจผู้มั่งคั่งกระจายตัวและขยายตัวมากขึ้นเรื่อยๆ และเพื่อเป็นการชักจูงใจให้นักลงทุนชาวต่างชาติเข้ามาลงทุนในประเทศไทย รัฐบาลจึงได้ให้สิทธิพิเศษแก่นักลงทุนต่างประเทศ เช่น ลดภาษีนำเข้าวัตถุดิบ ลดภาษีส่งออก ตั้งกำแพงภาษีนำเข้าให้สูง ทำให้นักลงทุนต่างชาติทั้งสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น เข้ามาลงทุนในประเทศไทยจำนวนมาก⁵ จึงเห็นได้ว่าในช่วงการปกครอง 15 ปีตั้งแต่ พ.ศ.2501 ถึง พ.ศ.2510 ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จอมพลถนอม กิตติขจรและจอมพลประภาส จารุเสถียร นั้นเป็นช่วงที่กลุ่มนายทุนของไทยเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว มีการส่งเสริมให้รวมตัวกันทางธุรกิจ มีการประสานงานระหว่างภาครัฐและเอกชน โดยมีการเชิญข้าราชการที่มีอำนาจทางการเมืองเข้าไปนั่งเป็นผู้บริหารหรือประธานเพื่อเป็นเกราะป้องกันการถูกกลั่นแกล้งทางการค้า ดังจะสังเกตได้จากในช่วงปลายปี 2512 นั้น ข้าราชการการเมืองรวมไปถึงสมาชิกในครอบครัวของข้าราชการการเมืองมีส่วนร่วมในการเป็นคณะกรรมการของบริษัทต่างๆถึง 347 บริษัท⁶ เช่น ครอบครัวจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้เข้าไปเป็นกรรมการบริษัทต่างๆและธนาคารพาณิชย์ เฉพาะในช่วง พ.ศ.2501-2507 จำนวน 7

ศูนย์วิทยพัชยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁵ ปรีชา อุปโยคินและสุรีย์ กาญจนวงศ์, รายงานการวิจัยเรื่อง พ่อค้าและนักธุรกิจกับระบบรัฐสภาไทย, หน้า 255.

⁶ James Soren Ockey " Business Leaders, Gangsters and the Middle classes: Societal groups and Civilian rule in Thailand," (Doctoral dissertation, Graduate School, Cornell University, 1992), pp.195-196.

แห่ง⁷ ครอบคลุมจอมพลถนอม กิตติขจรเป็นกรรมการบริษัทต่างๆและธนาคารพาณิชย์ เฉพาะในช่วง พ.ศ.2501-2516 จำนวน 21 แห่ง ครอบคลุมจอมพลประภาส จารุเสถียรเป็นกรรมการบริษัทต่างๆและธนาคารพาณิชย์ เฉพาะในช่วง พ.ศ.2500-2516 จำนวน 46 แห่ง ถือเป็นการใช้อำนาจไปสู่ความมั่งคั่ง⁸โดยผ่านระบบอุปถัมภ์ โดยที่ผู้อุปถัมภ์ได้แก่ข้าราชการการเมืองที่มีอำนาจได้รับผลตอบแทนเป็นจำนวนเงิน ในขณะที่ผู้รับอุปถัมภ์ คือ พ่อค่านักธุรกิจก็ได้รับการคุ้มครองจากผู้อุปถัมภ์ ธุรกิจจึงเจริญก้าวหน้าได้ง่ายขึ้น จนทำให้พ่อค่านักธุรกิจที่เคยถูกมองว่าต่ำต้อยก็มีฐานะความมั่งคั่งขึ้น เริ่มมีฐานะทางสังคมทัดเทียมกับข้าราชการการเมืองมากขึ้น จนสามารถให้การสนับสนุนทางการเงินแก่ชนชั้นนำในระบบราชการ และมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายสาธารณะในเวลาต่อมา⁹

จากที่กล่าวมาข้างต้นจึงเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มการเมืองกับกลุ่มธุรกิจเป็นไปในลักษณะอุปถัมภ์โดยแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน โดยที่ข้าราชการการเมืองหรือผู้มีอำนาจในการปกครองขณะนั้นได้ใช้อำนาจของตนเป็นช่องทางในการที่จะได้ผลประโยชน์ทางการเงินจากกลุ่มธุรกิจ โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมในการถือหุ้นหรือมีชื่ออยู่ในคณะกรรมการของบริษัทต่างๆ และทางกลุ่มธุรกิจก็อาศัยอำนาจนั้นในการคุ้มครองธุรกิจของตนเองและให้การสนับสนุนด้านการเงินเพื่อที่จะมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายสาธารณะ โดยที่ไม่ได้เข้าไปมีบทบาททางการเมืองโดยตรงเท่าใดนัก

คำว่า “ธุรกิจการเมือง” มีความหมายเด่นชัดมากขึ้นหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ที่รัฐบาลทหารล้มลง เพราะเมื่ออำนาจของทหารและข้าราชการเสื่อมลงและมีรัฐธรรมนูญที่เป็น

⁷ บุญชัย ใจเย็น, *ทหารมหาเศรษฐี* (กรุงเทพฯ: นิวแมกกาซีน, 2525), หน้า 36.

อ้างถึงในตระกูล มีชัย, “ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มธุรกิจเอกชนและข้าราชการกับการเมืองไทย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), หน้า 212-214.

⁸ John Girling, *“Interpreting Development Capitalism, Democracy and the Middle Class in Thailand”* , Cornell Southeast Asia Program Publications, 1996, p 35.

⁹ Akin Rabibhadana, “Persistence within Change: Thai Society in the Nineteenth and Twentieth Century,” ใน *สังคมไทย 200 ปี*. ณรงค์ พ่วงพิศ และพลศักดิ์ จิระไกรศิริ, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: เจ้าพระยาการพิมพ์, 2506), หน้า 13-58. อ้างถึงใน อมรา พงศาพิชญ์ และปรีชา คุวินทร์พันธุ์, บรรณาธิการ, *ระบบอุปถัมภ์*, หน้า 333.

ประชาธิปไตยในรูปแบบโดยมีการแข่งขันในการเลือกตั้ง กลุ่มนักธุรกิจได้เข้าสู่เวทีการเมืองโดยตรง โดยจัดตั้งพรรคการเมือง และลงสมัครรับเลือกตั้ง พรรคการเมืองในช่วงนี้จึงเป็นพรรคการเมืองของนักธุรกิจหลายพรรค เช่น พรรคกิจสังคมและพรรคชาติไทย พรรคกิจสังคม มีนักธุรกิจสำคัญเป็นผู้จัดตั้ง ได้แก่ นายบุญชู โรจนเสถียร ซึ่งเป็นนายธนาคารในขณะนั้น และนายพงษ์ สารสิน (เจ้าของบริษัท ไทยน้ำทิพย์ กรรมการบริษัทตรีเพชรอีซูมู และธุรกิจอื่นๆ) เป็นต้น พรรคกิจสังคมถือเป็นจุดเริ่มต้นของ “นักธุรกิจการเมือง” เพราะหลังจากการจากไปของ มรว. คึกฤทธิ์ ปราโมช พรรคกิจสังคมภายใต้การนำของ พล.อ.อ.สิทธิ เสวตศิลา มีกลุ่มของนายพงษ์ สารสิน นายสุวัฒน์ ไชยสถาน เคาระห์ (ประธานกรรมการบริษัท ไอศกฤษฏาเด็กเฮงหยู และมีหุ้นในธุรกิจอื่นๆอีกหลายบริษัท) และนายมนตรี พงษ์พานิช (บริษัทมณีพันธ์ ทำกิจการค้าข้าว) เป็นแกนนำในการสนับสนุนทางการเงินและมีตำแหน่งสำคัญในพรรค จึงเห็นภาพที่ชัดเจนในการประสานประโยชน์ทางธุรกิจกับการเมือง จากเหตุนี้เองทำให้นายชวน หลีกภัย ซึ่งสังกัดพรรคประชาธิปัตย์ในขณะนั้นได้สรุปบทบาทของนายพงษ์ สารสิน แกนนำกลุ่มใหม่ของพรรคกิจสังคมนี้ว่า เป็นการเริ่มต้นของ “นักธุรกิจการเมือง” และจากการกล่าวของนายชวน หลีกภัย ในครั้งนั้น ศัพท์บัญญัติของ “นักธุรกิจการเมือง”¹⁰ จึงถูกนำใช้อย่างแพร่หลายจวบจนปัจจุบันนี้

ในส่วนของพรรคชาติไทยมี พล.ต.ประมาณ อติเรกสาร ซึ่งทำธุรกิจเกี่ยวกับอุตสาหกรรมทอผ้า เป็นผู้ก่อตั้งสมาคมอุตสาหกรรมไทย ก่อนที่จะยกระดับเป็นสภาอุตสาหกรรมไทย และเป็นนายกสมาคมคนแรก ธุรกิจที่ทำส่วนใหญ่จะร่วมทุนกับตระกูลพานิชชีวะและตระกูลศรีเฟื่องฟุ้งแห่งบริษัทกระฉกไทย อาชาฮี

พรรคการเมืองที่กล่าวมาในข้างต้นนี้ถือเป็นพรรคการเมืองใหม่ทั้ง 2 พรรคที่จัดตั้งขึ้นหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ที่มีกลุ่มนักธุรกิจเป็นผู้จัดตั้ง ในส่วนพรรคการเมืองเก่าๆ เช่น พรรคประชาธิปัตย์ ก็มีพ่อค้าและนักธุรกิจที่ประกอบธุรกิจส่วนตัวและธุรกิจขนาดกลางเป็นแกนนำสำคัญ เช่น นายพิชัย รัตตกุล หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ การเมืองในช่วงปี พ.ศ. 2516 - 2519 เป็นช่วงที่นักธุรกิจให้ความสนใจเข้ามาร่วมกับพรรคการเมืองมากขึ้น พรรคการเมืองส่วนใหญ่จึงเริ่มกลายเป็นพรรคของนักธุรกิจและนายทุน¹¹

¹⁰ ประชาชาติธุรกิจฉบับพิเศษ 24-26 (สิงหาคม 2531): 13.

¹¹ สุจิต บุญบงการ, การพัฒนาทางการเมืองของไทย: ปฏิสัมพันธ์ระหว่างทหาร สถาบันทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530) หน้า 159.

หลังจากการเลือกตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2522 ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มธุรกิจและพรรคการเมือง ต่างๆ เริ่มเห็นชัดเจนขึ้นอีก นักธุรกิจมีบทบาททางการเมืองมากขึ้น ทั้งการจัดตั้งพรรคขึ้นใหม่ การลงสมัครรับเลือกตั้ง และการไต่เต้าขึ้นมาเป็นรัฐมนตรี บทบาททางการเมืองของนักธุรกิจเหล่านี้ ได้แสดงถึงความพยายามของกลุ่มธุรกิจที่ต้องการเข้ามามีอำนาจทางการเมือง เพื่อปกป้องผลประโยชน์และเพิ่มพูนอำนาจทางเศรษฐกิจและทางการเมืองให้กับตนเอง ในขณะที่เดียวกันพรรคการเมืองก็ต้องการที่นั่งในสภามากที่สุดเท่าที่จะทำได้จึงต้องดึงเอาบุคคลที่มีฐานสนับสนุนในท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งก็คือนักธุรกิจท้องถิ่นนั่นเอง การดำเนินการของพรรคการเมืองก็จำเป็นต้องใช้ทุนทรัพย์ การบริจาคจากบรรดานักธุรกิจต่างๆ จึงเป็นสิ่งจำเป็นมากขึ้น

พอมาถึงสมัย พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีถึง 5 สมัย (พ.ศ.2523-2531) ก็ได้มีพ่อค้า นักธุรกิจเป็นรัฐมนตรีกันมากขึ้น ยุคต่อมาสมัยพล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรี จากพรรคชาติไทย (พ.ศ.2531-2534) ความสัมพันธ์ระหว่างพรรคชาติไทยกับกลุ่มพ่อค้า นักธุรกิจ เริ่มมาจากคณะผู้ก่อตั้งพรรคที่มีฐานะทางเศรษฐกิจ คือ จอมพลผิน ชุณหะวัณ โดยส่วนตัวนายชาติชาย ชุณหะวัณ ในขณะนั้นก็ถือหุ้นบริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ เอร่าวันเทรดส์¹²

พรรคชาติไทยมีกลุ่มพ่อค้านายทุนเข้ามาร่วมพรรคมากโดยเฉพาะในระยะแรกๆ ของการก่อตั้งพรรค เช่น นาย ณรงค์ วงศ์วรรณ มีธุรกิจด้านเหมืองแร่ ป่าไม้ และโรงบ่มยาสูบ เป็นพ่อเลี้ยงที่มีฐานะในจังหวัดแพร่ นายบรรหาร ศิลปอาชา เดิมประกอบอาชีพเป็นผู้รับเหมาก่อสร้าง ทำธุรกิจเคมีภัณฑ์ผลิตภัณฑ์พลาสติก โซดาไฟ มีหุ้นส่วนในบริษัทปูนซีเมนต์ นครหลวง บริษัทประกันชีวิต นายวัฒนา อิศวเหม มีธุรกิจซื้อขายที่ดิน ธุรกิจน้ำมันและประมง นายเสนาะ เทียนทอง เป็นนายทุนจากจังหวัด ปราชญ์บุรี มีธุรกิจบิมน้ำมัน และทำไม้ เป็นต้น พรรคชาติไทยจึงเป็นตัวอย่างที่ทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างธุรกิจกับการเมือง โดยที่กลุ่มธุรกิจก้าวเข้ามามีบทบาททางการเมือง ตั้งแต่ระดับหัวหน้าพรรคเลยทีเดียว

อาจกล่าวได้ว่าในสมัยรัฐบาล พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ซึ่งเรียกกันว่ายุคประชาธิปไตยเต็มใบ ในความหมายของการมีนายกรัฐมนตรีมาจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้ได้รับการเลือกตั้ง สิ่งที่เป็นแก่นแกนคือความเฟื่องฟูของ “ธุรกิจการเมือง” เพราะพรรคร่วมรัฐบาลหลายๆ พรรคล้วนมีนักธุรกิจเข้ามาร่วมในรูปแบบต่างๆ มากกว่าในอดีตที่นักการเมืองส่วนใหญ่มาจากทหารและ

¹² ปรีชา อุปโยคินและสุรีย์ กาญจนวงศ์, รายงานการวิจัยเรื่อง พ่อค้าและนักธุรกิจกับระบบรัฐสภาไทย, หน้า 183.

ข้าราชการ ประกอบกับนโยบายของรัฐบาลที่เน้นให้ภาคเอกชนมีส่วนในการผลักดันแผนพัฒนาประเทศและโครงการก่อสร้างต่างๆมากขึ้น

การเติบโตของอุตสาหกรรมในช่วงปี พ.ศ. 2530-2532 นั้นทำให้นโยบายของรัฐบาลเริ่มเปลี่ยนแปลงเป็นการส่งเสริมอุตสาหกรรมขั้นพื้นฐาน เช่น อุตสาหกรรมปิโตรเคมี เหล็ก และโรงกลั่นน้ำมัน อย่างไรก็ตามในช่วงเศรษฐกิจฟองสบู่ (กลางทศวรรษ 2530) ซึ่งเกิดจากการเปิดเสรีตลาดการเงิน การเติบโตทางเศรษฐกิจทำให้เกิดการขาดแคลนบริการขั้นพื้นฐาน รัฐบาลจึงเปิดให้สัมปทานแก่เอกชนในหลายๆด้าน เช่น การสร้างทางด่วนดอนเมืองโทลล์เวย์ โทรศัพท์มือถือ โทรศัพท์บ้าน การให้สัมปทานผูกขาดแบบนี้ทำให้เกิดมหาเศรษฐีใหม่หลายตระกูล เช่น ตระกูลชินวัตร (ชินคอร์ป กรุ๊ป) ทำเกี่ยวกับระบบโทรคมนาคม โทรศัพท์มือถือ ตระกูลไพฑารามิก (เครือจัสมิน) ทำเกี่ยวกับระบบโทรคมนาคม ตระกูลเบญจรงค์กุล (เครือยูคอม) ทำเกี่ยวกับระบบโทรคมนาคม โทรศัพท์มือถือ เป็นต้น

ต่อมาได้เกิดเสียงวิพากษ์วิจารณ์กันมากขึ้นว่า นักธุรกิจการเมืองได้เข้าไปแสวงหาประโยชน์ส่วนตัวทางเศรษฐกิจโดยอาศัยความสัมพันธ์หรือตำแหน่งทางการเมืองมากกว่าที่จะทำเพื่อประเทศชาติ คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ หรือ รสช. นำโดย พล.อ.สุนทร คงสมพงษ์ และพล.อ.สุจินดา คราประยูร จึงได้ทำรัฐประหารเมื่อ 23 กุมภาพันธ์ 2534 และได้ประกาศทางวิทยุและโทรทัศน์ ถึงสาเหตุที่เข้ายึดอำนาจจากรัฐบาลที่มีพรรคชาติไทยเป็นแกนนำว่ารัฐบาลดังกล่าวมีปัญหาเรื่องการคอร์รัปชัน

หลังการรัฐประหาร รสช.ได้ตั้งรัฐบาลพลเรือนซึ่งประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิต่างๆ โดยมี นายอานันท์ ปันยารชุน เป็นนายกรัฐมนตรี แต่การรัฐประหารครั้งนั้นไม่ได้ล้มล้างรัฐธรรมนูญจึงยังคงมีสภาผู้แทนราษฎรอยู่ และหลังจากนั้นมาประมาณ 1 ปี รสช.ได้ร่างรัฐธรรมนูญแล้วเสร็จ เป็นรัฐธรรมนูญที่เปิดกว้างว่านายกรัฐมนตรีจะมาจากสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติที่ได้รับเลือกตั้งมาแล้ว หรือมาจากบุคคลภายนอกก็ได้ ผลการเลือกตั้งในวันที่ 22 มีนาคม 2535 พรรคสามัคคีธรรม ซึ่งเป็นพรรคการเมืองของกลุ่มทหารรสช. มีนายณรงค์ วงศ์วรรณ เป็นหัวหน้าพรรคที่มีจำนวนที่นั่งมากที่สุด ซึ่งได้เป็นพรรคแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาล และจะสนับสนุนให้นายณรงค์ วงศ์วรรณเป็นนายกรัฐมนตรี แต่มีข่าวมาจากกรุงวอชิงตัน สหรัฐอเมริกาว่านายณรงค์ วงศ์วรรณมีชื่ออยู่ในบัญชีต้องห้ามเข้าประเทศสหรัฐอเมริกา เนื่องจากเป็นผู้ต้องสงสัยว่าพัวพันกับคดีค้า

ยาเสพติด¹³ จึงก่อให้เกิดกระแสกดดันจากประชาชนว่า นายณรงค์ วงศ์วรรณไม่เหมาะสมที่จะเป็นนายกรัฐมนตรี ส่วนหัวหน้าพรรคชาติไทยซึ่งเป็นพรรคใหญ่อันดับที่ 2 คือ พลอากาศเอก สมบุญ ระหงส์ ก็เป็นนักการเมืองหน้าใหม่และประชาชนส่วนใหญ่เข้าใจว่ากลุ่ม รสช.เป็นผู้ส่งมา อีกทั้งหัวหน้าพรรคใหญ่รองลงมาคือกิจสังคมก็ถูกประกาศยึดทรัพย์ในข้อหาร่ำรวยผิดปกติ ดังนั้น พรรคที่ประสงค์จะร่วมรัฐบาลทั้ง 5 พรรค ได้แก่ พรรคสามัคคีธรรม พรรคชาติไทย พรรคกิจสังคม พรรคราษฎรและพรรคประชากรไทยจึงสนับสนุนให้พล.อ.สุจินดา คราประยูร เป็นนายกรัฐมนตรี ทั้งๆที่ไม่ได้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยถือเป็นตัวแทนจากบุคคลภายนอก ประชาชนส่วนใหญ่ซึ่งมองรัฐธรรมนูญฉบับรสช.ว่าเป็นการวางแผนที่จะสืบทอดตำแหน่งของผู้ที่ทำรัฐประหารอยู่แล้ว นั่นก็คือ พลเอกสุจินดา คราประยูร เพื่อให้เข้ามามีอำนาจทั้งทางการเมืองและการเมือง จึงคัดค้าน แต่พล.อ.สุจินดาได้เข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรี

ประชาชนที่ไม่พอใจจึงได้ชุมนุมกันที่ถนนราชดำเนิน และเมื่อมีการจับผู้นำในการชุมนุมและส่งทหารออกมาปราบปรามผู้ชุมนุมจนบาดเจ็บล้มตายกันเป็นจำนวนมาก เหตุการณ์เดือน พฤษภาคม 2535 จึงได้รับการขนานนามว่า “พฤษภาทมิฬ” เมื่อเหตุการณ์ยุติเรียบร้อย รัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุนได้เข้ามาบริหารประเทศเป็นสมัยที่ 2 (10 มิถุนายน – 23 กันยายน 2535) ได้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญให้นายกรัฐมนตรีมาจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และได้มีการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 13 กันยายน 2535 ผลปรากฏว่าพรรคประชาธิปัตย์มีจำนวนที่นั่งสูงสุด จึงได้เป็นแกนนำจัดตั้งรัฐบาล

รัฐบาลพรรคประชาธิปัตย์ (พ.ศ.2535-2538) ดำเนินนโยบายเปิดเสรีการค้าฝ่ายเดียว (unilateral trade liberalization policy) โดยมีการปฏิรูปโครงสร้างภาษีศุลกากร ทำให้อัตราภาษีศุลกากรเฉลี่ย(ที่เรียกเก็บจริง)ลดลง ในช่วงนั้นเศรษฐกิจกำลังเติบโตอย่างรวดเร็ว การลดภาษีขาเข้าเพียงฝ่ายเดียวจะเกิดประโยชน์ต่อประเทศ อุตสาหกรรมที่ได้ประโยชน์จากนโยบายดังกล่าว จะเป็นอุตสาหกรรมส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานหนาแน่น ได้แก่ อุตสาหกรรมสิ่งทอ อิเล็กทรอนิกส์ อาหารแปรรูป ฯลฯ นโยบายนี้ยังผลเป็นการลดอำนาจการผูกขาดของกลุ่มผู้ผลิตสินค้าอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้า¹⁴ เพราะสินค้านำเข้ามีราคาถูกลงมาก แต่ก็ยังคงมีสินค้าบาง

¹³ เชียน อีระวิทย์, *วิกฤตการณ์การเมืองไทย : กรณีพฤษภาทมิฬ* (กรุงเทพฯ: บริษัท พิชมเนศ พรินต์ติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, 2536), หน้า 28.

¹⁴ นิพนธ์ พัวพงศกร, “การผูกขาดกับระบบทุนนิยมไทย,” ใน *รู้ทันทักษิณ. เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง*, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: ซอคิดด้วยคน, 2547), หน้า 113-114.

ชนิดที่มีการผูกขาดการผลิต เช่น เหล้า เบียร์ บุหรี่ จนมาในต้นทศวรรษ 2540 รัฐบาลจึงมีนโยบาย เปิดเสรีตลาดเหล้าและเบียร์

ในปี 2539 การขยายตัวทางเศรษฐกิจของไทยเริ่มชะลอตัวลงเหลือร้อยละ 5.5 และติดลบ ร้อยละ 0.4 ในปี 2540 ซึ่งถือเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์การเงินไทยเลยทีเดียว สาเหตุของ เหตุการณ์ที่เรียกว่า “วิกฤตทางเศรษฐกิจปี พ.ศ. 2540” นั้นเนื่องมาจากปัญหาต่างๆ ที่สะสมมานาน คือ การขาดดุลบัญชีเดินสะพัดเรื้อรัง การเพิ่มขึ้นของมูลค่าทรัพย์สินอย่างไร้เสถียรภาพในช่วง เศรษฐกิจดี มีการกู้ยืมเงินจากต่างประเทศจำนวนมากทำให้โครงสร้างหนี้ระยะสั้นของประเทศไทย อยู่ในภาวะวิกฤต นอกจากนี้เงินบาทยังแข็งค่าเกินจริงและการส่งออกมีอัตราชะลอตัวอย่างมาก ตั้งแต่ปี พ.ศ.2539¹⁵ ในขณะที่นั้นพรรคประชาธิปัตย์เป็นฝ่ายรัฐบาล ได้ดำเนินมาตรการต่างๆ เพื่อ แก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ เช่น มาตรการการฟื้นฟูธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ การเสริมสร้างความมั่นคง ให้กับสถาบันการเงิน การเปลี่ยนแปลงระบบอัตราแลกเปลี่ยน การแก้ไขปัญหาการขาดสภาพ คล่อง แต่มาตรการดังกล่าวไม่เป็นผลเท่าใดนัก จึงสร้างความไม่พอใจต่อประชาชนโดยเฉพาะกลุ่ม นักธุรกิจ

ดังนั้นในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรปี พ.ศ.2544 เมื่อพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร หัวหน้าพรรคไทยรักไทยขณะนั้นได้ประกาศนโยบายให้ความช่วยเหลือแก่ธุรกิจไทย โดยจะจัดตั้ง บริษัทบริหารสินทรัพย์แห่งประเทศไทย¹⁶ เพื่อช่วยเหลือนักธุรกิจที่มีหนี้กับสถาบันการเงิน นัก ธุรกิจเหล่านั้นจึงให้ความสนับสนุนแก่พรรคไทยรักไทยเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ยังมีนโยบาย กองทุนหมู่บ้าน พักหนี้เกษตรกร 30 บาทรักษาทุกโรค และนโยบายอื่นๆ ซึ่งสร้างความนิยมในหมู่ ประชาชน ผลการเลือกตั้งปรากฏว่าผู้สมัครของพรรคได้รับการเลือกตั้งเข้ามามากพอที่พรรคไทย รักไทยจะเป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาลในสมัยต่อมาได้

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁵ บริษัท ศูนย์วิจัย ไทยพาณิชย์ จำกัด, 2540 ปีแห่งความปั่นป่วน ตลาดการเงินไทย (กรุงเทพฯ: บริษัท มาสเตอร์ คีย์ จำกัด, 2541), หน้า 1-21.

¹⁶ นิพนธ์ พัวพงศกร, “การผูกขาดกับระบบทุนนิยมไทย,” ใน รู้ทันทักษิณ. เจมส์ คัดด์ ปิ่นทอง, บรรณาธิการ, หน้า 113-114.

สรุปความเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ของกลุ่มพ่อค้านักธุรกิจกับการเมืองในประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ.2475

1. หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 รัฐบาลมีนโยบายกีดกันพ่อค้านักธุรกิจชาวจีน การดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยม ส่งเสริมธุรกิจภายในประเทศ ข้าราชการการเมืองและข้าราชการทหารผูกขาดอำนาจเป็นระยะเวลายาวนาน ทำให้พ่อค้านักธุรกิจต้องอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัวกับกลุ่มผู้มีอำนาจเหล่านั้นในการปกป้องธุรกิจของตนเอง

2. ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2501 ต่อเนื่องจากปี พ.ศ. 2500 สมัยการปกครองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ถึงช่วงก่อนเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ซึ่งยังคงอยู่ในช่วงการปกครองแบบเผด็จการทหาร ได้มีการส่งเสริมและพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจตามนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ สืบเนื่องมาจากแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจทำให้ธุรกิจขยายตัว สถานภาพทางสังคมของพ่อค้านักธุรกิจจึงเริ่มมีความทัดเทียมกับข้าราชการการเมืองมากยิ่งขึ้น ต่างฝ่ายต่างได้รับผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน และอาจเรียกได้ว่าเป็นหุ้นส่วนกันในตอนท้ายของยุคสมัยดังกล่าว

3. หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 อำนาจทหารลดน้อยลง ความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ถือเป็นจุดเริ่มต้นของคำว่า “ธุรกิจการเมือง” นักธุรกิจจึงเริ่มเข้ามามีบทบาททางการเมืองโดยตรง โดยการลงสมัครรับเลือกตั้ง เพื่อที่จะถืออำนาจรัฐโดยตรง ชนชั้นพ่อค้านักธุรกิจ นายทุนที่ก้าวเข้ามาเป็นชนชั้นปกครองก็ยังเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตหลาย ๆ อย่าง และมีการรวมตัวกันมากขึ้น เพื่อแสวงหาผลประโยชน์แก่กลุ่มของตน เช่น ในปี พ.ศ.2517 สมาคมการประมงแห่งประเทศไทย มีนายไพโรจน์ ไชยพร กรรมการพรรคกิจสังคม เป็นผู้นำและเป็นผู้ที่มีอำนาจมากในกลุ่มธุรกิจการประมงนี้ มีบริษัทไทยเสรีห้องเย็นเป็นบริษัทแม่ของกลุ่ม โดยสามารถควบคุมปริมาณการส่งสัตว์น้ำแช่เย็นออกนอกประเทศถึงร้อยละ 70 ของปริมาณการส่งออกทั้งหมด¹⁷ ได้เรียกร้องให้มีการแจกจ่ายน้ำมันในช่วงที่น้ำมันขึ้นราคา หรือสมาคมสิ่งทอ โดยมีนายประมาน อติเรกสาร หัวหน้าพรรคชาติไทย ผู้ที่เคยได้รับสมญานามว่า “เจ้าพ่อสิ่งทอ” และยังเป็นผู้ก่อตั้งสมาคม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁷ วิสุทธิ์ ธรรมวิริยวงศ์, “ชนชั้นนำทางธุรกิจกับการเมืองไทย: ศึกษาเฉพาะกรณีการเข้ามา มีบทบาททางการเมืองโดยตรง,” ใน *การเมืองไทยยุคใหม่*. อโณทัย วัฒนภาพร, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดเจริญรัฐการพิมพ์, 2527), หน้า 132.

อุตสาหกรรมไทยก่อนจะยกระดับเป็นสภาอุตสาหกรรมไทย และเป็นนายกสมาคมคนแรก¹⁸ ได้เรียกร้องให้รัฐบาลลดภาษีสินค้าเข้าวัตถุดิบ ลดค่ากระแสไฟฟ้าและลดอัตราดอกเบี้ย¹⁹ เป็นต้น

4. ตั้งแต่ พ.ศ.2531- ปัจจุบัน คือ ตั้งแต่สมัย พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณเป็นนายกรัฐมนตรี ตัวนายกรัฐมนตรีมีพื้นฐานมาจากทางธุรกิจ และคณะรัฐบาลที่มาจากนักธุรกิจ จึงทำให้เห็นถึงความจำเป็นธุรกิจการเมืองเด่นชัดขึ้น ในระยะนี้เศรษฐกิจมีการเจริญเติบโตสูงจนจวบจนมาถึงใน พ.ศ.2540 ที่ได้เกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตรได้เข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรีในการเลือกตั้งเมื่อปี พ.ศ.2544 สำหรับรัฐบาลยุคพ.ต.ท.ดร. ทักษิณ ชินวัตร เป็นรัฐบาลที่ประกอบด้วยกลุ่มทุนธุรกิจต่างๆ

ในส่วนต่อไปจะกล่าวถึงวิวัฒนาการของการสื่อสารมวลชนไทย เพื่อให้ทราบถึงความ เป็นมาของการสื่อสารมวลชนและการควบคุมสื่อมวลชนไทยในอดีต

วิวัฒนาการของการสื่อสารมวลชนในประเทศไทย

แม้ว่าการสื่อสารมวลชนไทยจะเริ่มมีการพิมพ์ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ แต่ที่มีต่อเนื่อง มาจนปัจจุบันนั้นเริ่มในสมัยรัชกาลที่ 3 ปี พ.ศ.2375 ซึ่งมีการนำแท่นพิมพ์และตัวพิมพ์ภาษาไทย เข้ามา เพื่อพิมพ์คำสอนเผยแพร่ศาสนาคริสต์ และในรัชกาลเดียวกันในปี พ.ศ.2387 คณะมิชชันนารีสหรัฐอเมริกาได้พิมพ์หนังสือฉบับแรกของไทยชื่อว่า “บางกอกรีคอร์เดอร์” ซึ่งมีเนื้อหา เกี่ยวกับเรื่องราชการ การค้า เบ็ดเตล็ด สารคดีและข่าวเกี่ยวกับประเทศสหรัฐอเมริกา ต่อมาใน สมัยรัชกาลที่ 4 ปี พ.ศ.2401 รัฐบาลเริ่มจัดพิมพ์หนังสือราชการจกานุเบกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อ “ประกาศเรื่องสำคัญของทางราชการเผยแพร่ให้ส่วนราชการและประชาชนได้รับทราบ ซึ่งเป็นเรื่อง ที่มีผลต่อแนวทางปฏิบัติ หรือสิทธิและหน้าที่ของส่วนราชการและประชาชนผู้เกี่ยวข้อง ถือเป็น เอกสารอ้างอิงที่สำคัญของทางราชการและประชาชน ตลอดจนเป็นหลักฐานที่สำคัญทาง ประวัติศาสตร์”²⁰ โดยถือเป็นสิ่งพิมพ์ประเภท “วารสาร” ฉบับแรกของประเทศไทย วารสารนี้จึงได้ กลายเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจรัฐ เห็นได้จากในปีพ.ศ.2475 มีการแย่งชิงการเป็นผู้ควบคุมการ

¹⁸ ประชาชาติธุรกิจฉบับพิเศษ 24-26 (สิงหาคม 2531): 9.

¹⁹ สุจิต บุญบงการ, *การพัฒนาการเมืองของไทย:ปฏิสัมพันธ์ระหว่างทหาร สถาบันทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน*, หน้า 206.

²⁰ ทวี วังงาม, *เมื่อเริ่มมีสิ่งนี้ในเมืองไทย* (กรุงเทพฯ: นำอักษรการพิมพ์, 2537), หน้า 13.

พิมพ์หนังสือราชการจากนุเบกษาเพื่อประโยชน์ทางการเมืองของฝ่ายตน²¹

ยุคทองของหนังสือพิมพ์ไทยอยู่ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 6 และ 7 โดยในสมัยรัชกาลที่ 6 ถือว่าเป็น “ยุคทองของหนังสือพิมพ์” เนื่องจากเป็นช่วงที่มีหนังสือพิมพ์ออกจำนวนมากที่สุด ทำให้ประชาชนสามารถแสดงความคิดเห็นได้มากขึ้น และหนังสือพิมพ์หลายฉบับก็มีอิทธิพลต่อสังคมสูง เช่น หนังสือพิมพ์บางกอกใหม่ของชาวอังกฤษ ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์แนวอนุรักษนิยมหรือก้าวหน้าแบบระมัดระวัง หนังสือพิมพ์ศรีกรุงของคนไทย เป็นหนังสือพิมพ์แนวก้าวหน้าที่เรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลง

แต่อย่างไรก็ตามรัฐบาลไทยจำกัดเสรีภาพของสื่อมาโดยตลอด โดยที่ด้านหนึ่งรัฐบาลได้ให้เงินอุดหนุนหนังสือพิมพ์เพื่อควบคุมนโยบายของหนังสือพิมพ์ แต่อีกด้านหนึ่งรัฐบาลก็ได้ออกกฎระเบียบเพื่อควบคุมหนังสือพิมพ์โดยตรง เช่น ในสมัยรัชกาลที่ 5 พระราชกำหนดลักษณะหมิ่นประมาทว่าด้วยการพูด หรือการเขียนถ้อยคำเท็จออกโฆษณาการ พ.ศ.2442 เพื่อควบคุมการโฆษณาเผยแพร่หนังสือพิมพ์ “สยามประเวท” ของ ก.ศ.ร.กุหลาบ ที่มีข้อความล้อเลียนรัฐบาลและพฤติกรรมของคนชั้นสูง และในสมัยรัชกาลที่ 6 ในปี พ.ศ. 2465 มีการออกพระราชบัญญัติสมุดเอกสารและหนังสือพิมพ์ (ฉบับใหม่) กำหนดให้ผู้เป็นบรรณาธิการและเจ้าของหนังสือพิมพ์ต้องมีเคหะสถานในประเทศ และหากเป็นหนังสือที่เกี่ยวกับการเมืองจะต้องไม่เป็นทหารหรือข้าราชการประจำ และบรรณาธิการต้องเป็นผู้ที่สอบได้มัธยมปีที่ 6 หรือมีความรู้รอบตัวเป็นที่พอใจของเจ้าพนักงานผู้ออกใบอนุญาต ต่อมาเมื่อคณะราษฎรก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองสำเร็จเมื่อ พ.ศ.2475 ได้ประกาศเซ็นเซอร์หนังสือพิมพ์ชั่วคราว โดยให้เจ้าของและหนังสือพิมพ์ทุกฉบับจะต้องนำต้นเรื่องมาให้ผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารก่อนที่จะพิมพ์ หากผู้ใดขัดขืนผู้รักษาพระนครจะใช้อำนาจที่มีอยู่ปิดและยึดโรงพิมพ์ทันที จากเหตุการณ์นี้จึงทำให้เกิดประเด็นการเซ็นเซอร์หนังสือพิมพ์ในการรัฐประหารสืบต่อมา

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²¹ อนุช อภาภิรม, *การสื่อสาร ความพยายามแสวงหาสื่อเพื่อสาธารณะในโลกยุคไร้พรมแดน* (กรุงเทพฯ: บริษัท รุ่งเรืองสาสน์การพิมพ์ จำกัด, 2545), หน้า 62, อ้างถึงใน *เศรษฐศาสตร์การเมือง(เพื่อชุมชน) ฉบับที่ 24 สื่อมวลชนบนเส้นทางทุนนิยม*, ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, บรรณาธิการ, ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬา (กรุงเทพฯ: บริษัท เอดิชั่นเพรส โปรดักส์ จำกัด, 2546) หน้า 58-60.

สื่อมวลชนประเภทต่อมา คือ ภาพยนตร์²² โดยมีจุดเริ่มต้นจากการที่มีภาพยนตร์เร่จากต่างประเทศเข้ามาฉายในประเทศไทยอย่างมากในช่วงปี พ.ศ. 2540-2449 แต่ที่เป็นผลงานถ่ายทำและจัดฉายโดยฝีมือคนไทย มีขึ้นในปี พ.ศ.2443 โดยเป็นงานภาพยนตร์ส่วนพระองค์ของพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสรรพสาตรศุภกิจ ต่อมาในช่วงปี พ.ศ.2450-2459 ก็เป็นช่วงที่นักธุรกิจชาวสยามเริ่มจัดตั้งกิจการโรงฉายภาพยนตร์เอง และเริ่มมีอุตสาหกรรมการสร้างภาพยนตร์ขึ้นในช่วงปี พ.ศ.2460-2469 และพัฒนามาจวบจนปัจจุบัน สื่อมวลชนประเภทนี้มักจะเน้นไปในด้านการบันเทิงเป็นหลักจึงไม่ได้มีบทบาทด้านอื่นๆเท่าใดนัก

ในส่วนของกิจการวิทยุกระจายเสียงนั้น เริ่มขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 7 โดยรัฐได้ส่งเสริมในช่วงแรกอยู่ในความดูแลของกองช่าง กรมไปรษณีย์โทรเลข (พ.ศ.2470-2476) โดยยังไม่มีแนวทางแน่ชัดจะใช้สื่อวิทยุเพื่อประโยชน์ด้านใดและเพื่อใคร แต่กรรมสิทธิ์ในคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าเป็นของราชการหรือของชาติ (state ownership) ในช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่ทันทีหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ.2475 คณะราษฎรได้ก่อตั้งกองการโฆษณาการขึ้น (เปลี่ยนชื่อเป็นสำนักงานโฆษณาการในวันที่ 9 ธันวาคม 2476) โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งตามแบบกระทรวงการโฆษณาการของนาซีเยอรมัน คือให้ทำการเผยแพร่อุดมการณ์ประชาธิปไตยแก่ประชาชน แต่มีการคัดค้านจากหลายฝ่ายจึงไม่ได้ทำ แต่กรรมสิทธิ์ในคลื่นวิทยุยังคงเป็นของชาติเช่นเดิม

ในปี พ.ศ.2482 สมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม รัฐบาลได้อินกองทะเบียนวิทยุและกระจายเสียงจากกรมไปรษณีย์โทรเลขไปขึ้นกับสำนักงานโฆษณาการและยกฐานะขึ้นเป็นกรมโฆษณาการในปี พ.ศ.2483 และในพ.ศ.2484 ได้โอนสถานีวิทยุกรุงเทพฯที่พญาไทมาขึ้นกับกรมโฆษณาการ และเปลี่ยนชื่อเป็นสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ส่วนกรมไปรษณีย์โทรเลขมีหน้าที่เป็นฝ่ายเทคนิคดูแลด้านความถี่วิทยุกระจายเสียง ต่อมาเมื่อการส่งวิทยุแพร่หลาย สถานีวิทยุของกรมโฆษณาการ (ซึ่งในปี พ.ศ.2495 ได้เปลี่ยนชื่อจาก กรมโฆษณาการเป็น กรมประชาสัมพันธ์) ได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจรัฐควบคู่ไปกับหนังสือราชกิจจานุเบกษา ผู้ก่อการรัฐประหารมักยึดสถานีวิทยุแห่งนี้เพื่อกระจายเสียง จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้ใช้วิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยในการโฆษณาเผยแพร่อุดมการณ์ชาตินิยมและลัทธิเชื้อผู้นำ

²² โดม สุขวงศ์, “ภาพยนตร์ไทย,” ใน *วิวัฒนาการสื่อมวลชนไทย*. การประชุมวิชาการเนื่องในโอกาสปีการสื่อสารโลก 2526 (กรุงเทพฯ: พุทธบูชาการพิมพ์, 2526), หน้า 92-93.

สำหรับสื่อมวลชนประเภทโทรทัศน์ แรกเริ่มมีแนวคิดในการจัดตั้งตั้งแต่ปี พ.ศ.2475 โดยพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน²³ ได้ทรงติดต่อกับบริษัทวิทยุในประเทศสหรัฐอเมริกาให้เข้ามาทดลองการส่งและรับในประเทศไทย แต่ยังไม่ทันแล้วเสร็จ ก็เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองก่อน เรื่องนี้จึงระงับไป ต่อมาปี พ.ศ.2495 จอมพล ป.ได้ริเริ่มจะดำเนินการกิจการโทรทัศน์ เพราะเห็นว่าเป็นเครื่องมือประชาสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลมาก แต่ถูกคัดค้านว่าสิ้นเปลืองงบประมาณ รัฐจึงต้องเปลี่ยนแผนจากเดิมที่รัฐบาลจะดำเนินการโทรทัศน์เองมาเป็นการตั้งกิจการในรูปของบริษัท จำกัดโดยมีส่วนราชการและองค์การของรัฐเป็นผู้ถือหุ้น การดำเนินการต่างๆเหล่านี้ใช้เวลานานหลายปี

การรับรองสิทธิในการเป็นเจ้าของคลื่นวิทยุโทรทัศน์ของรัฐตามกฎหมายเกิดขึ้นในสมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงครามตามพระราชบัญญัติวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ พ.ศ.2498 ที่กำหนดให้กรมประชาสัมพันธ์ กรมไปรษณีย์โทรเลข กระทรวงกลาโหม กระทรวงทบวงกรมอื่นใด และนิติบุคคลที่กำหนดในกระทรวงดำเนินการส่งวิทยุและโทรทัศน์ได้ โดยได้รับการยกเว้นจากบทบังคับต่างๆของพระราชบัญญัติ จึงถือเป็นพระราชบัญญัติแม่บทในการกำหนดโครงสร้างของระบบกรรมสิทธิ์ในคลื่นวิทยุและโทรทัศน์ โดยหลักการของพระราชบัญญัติมีวัตถุประสงค์ให้รัฐเป็นเจ้าของและเป็นผู้มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการใช้คลื่นวิทยุและโทรทัศน์ จากหลักการตรงนี้จึงเห็นได้ว่าเป็นการผูกขาดกรรมสิทธิ์ โดยที่รัฐไม่ได้กระจายกรรมสิทธิ์ในการส่งกระจายเสียงให้แก่ธุรกิจเอกชนเลย โดยการผูกขาดกรรมสิทธิ์นี้ดำเนินการผ่านหน่วยงานของส่วนราชการและนิติบุคคลของราชการ

การให้หน่วยงานได้รับยกเว้นตามกฎหมาย ในปี พ.ศ.2498 จึงถือเป็นครั้งแรกในการรับรองสิทธิตามกฎหมายในการเป็นเจ้าของคลื่นวิทยุและโทรทัศน์และการดำเนินการส่งกระจายเสียงของส่วนราชการและนิติบุคคลรวม 8 หน่วยงาน²⁴ ได้แก่

²³ ลักษณะ คล้ายแก้ว, “การนำเสนอเนื้อหาข่าววิทยุในช่วงเหตุการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองในเดือนพฤษภาคม ศึกษาเฉพาะข่าววิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยและสำนักข่าวไอเอ็นเอ็น,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536), หน้า 55-56.

²⁴ อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, *ระบบวิทยุและโทรทัศน์ไทย โครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมือง และผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพ* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544), หน้า 209-213.

1. กรมประชาสัมพันธ์	}	ดำเนินการก่อนตรา พ.ร.บ. 2498
2. กรมไปรษณีย์โทรเลข		
3. กระทรวงกลาโหม		
4. กระทรวงศึกษาธิการ	}	กำหนดขึ้นใหม่ตามกฎกระทรวง ฉบับที่ 1 พ.ศ.2498
5. สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร		
6. กรมตำรวจ		
7. สำนักพระราชวัง		
8. บริษัทไทยโทรทัศน์ จำกัด		

นโยบายในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ.2500-2506) สนับสนุนวิทยุและโทรทัศน์ในเครื่องกึ่งพกพาควบคู่ไปกับการขยายเครือข่ายของกรมประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ครอบคลุมพื้นที่การกระจายเสียงมากขึ้น จึงถือเป็นการขยายฐานของอำนาจอุปถัมภ์ทางเศรษฐกิจและความชอบธรรมแก่อำนาจทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ไปสู่ประชาชนในชนบท วิธีการของจอมพลสฤษดิ์จึงเป็นการสร้างพันธมิตรกับข้าราชการทหาร พ่อค้าท้องถิ่นและผู้เชี่ยวชาญ

ในช่วงอำนาจนิยมทหารระหว่างปี พ.ศ.2500-2516 นี้ ระบบวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์มีการดำเนินการแบบการค้ำเกื้อทั้งระบบ โดยมีการเปิดให้เอกชนเข้ามาดำเนินการร่วมกับกองทัพ ไม่ว่าจะเป็นสถานีในเครือกรมประชาสัมพันธ์ เครื่องกึ่งพกพาไปถึงส่วนราชการอื่นๆ ยกเว้นสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยส่วนกลาง ซึ่งได้รับงบประมาณสนับสนุนจากรัฐบาลสหรัฐอเมริกา จึงไม่ได้ดำเนินการแบบการค้ำ เกื้อขณะนี้จึงเกิดความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างส่วนราชการเจ้าของคลื่นกับธุรกิจเอกชน ถือเป็นการก่อตัวและพัฒนารูปแบบการสัมปทานผูกขาดโดยรัฐ โดยการเปิดโอกาสให้ทุนภาคเอกชนเข้ามาแสวงหาประโยชน์จากคลื่นความถี่ในกิจการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ถึง 4 รูปแบบ²⁵ คือ

1. การขายเวลาโฆษณา หมายถึงเวลาโฆษณาระหว่างรายการและโฆษณาในรายการ ซึ่งมีอัตราค่าโฆษณาต่างกัน และแต่ละสถานีสามารถขายเวลาโฆษณาได้อย่างไม่จำกัด เนื่องจากไม่มีกฎหมายควบคุมเวลาในการโฆษณาต่อชั่วโมง

2. การให้เช่าช่วงเวลา คือ การให้บริษัทเอกชนหรือผู้ผลิตอิสระมากกว่า 1 ราย เช่าเวลาเพื่อผลิตรายการเป็นรายเดือน โดยมีการทำสัญญาในระยะสั้น

²⁵ อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 215-217.

3. การให้เช่าเหมาทั้งคลื่น คือการให้บริษัทเอกชนรายเดียวทำสัญญาเช่าเหมาเวลาของสถานี โดยมีระยะสัญญา 5-10 ปี

4. การให้เอกชนลงทุนสร้างสถานี คือการให้เอกชนลงทุนก่อสร้างอาคารสถานี และจัดหาอุปกรณ์ เครื่องส่งและห้องส่ง และจ่ายค่าตอบแทนเหมาจ่ายจำนวนหนึ่ง รวมทั้งจ่ายค่าตอบแทนรายเดือนหรือรายปีแก่สถานี

หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 การปกครองประเทศเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น สื่อมวลชนจึงมีเสรีภาพในการเสนอข่าวมากขึ้น และมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว แต่เน้นสนองผลประโยชน์ทางธุรกิจเป็นหลัก²⁶ มีการนำวิทยุกระจายเสียงไปใช้ในธุรกิจบันเทิงและโฆษณา และรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ยังไม่สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบกรรมสิทธิ์ในคลื่นวิทยุและโทรทัศน์ ตามการเรียกร้องของประชาชนที่ต้องการสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นทางวิทยุและโทรทัศน์ รัฐบาลจึงได้ออกระเบียบว่าด้วยวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ เมื่อเดือน ตุลาคม พ.ศ.2518 เพื่อที่จะควบคุมระบบให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยมีการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ หรือ กบว.ขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อควบคุมดูแลให้สถานีวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ ทั้งที่เป็นของส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจทุกแห่งได้ดำเนินกิจการต่างๆ อาทิ การจัดรายการ การส่งกระจายเสียง การขอจัดตั้งหรือโยกย้ายสถานี

ในช่วงระหว่างปี พ.ศ.2517-2519 ฝ่ายทหารและฝ่ายอนุรักษ์นิยมมีปฏิริยาต่อต้านการเปลี่ยนแปลงทิศทางของระบบเศรษฐกิจการเมืองไปสู่ระบบเสรีนิยมและสังคมนิยม จึงมีการแสดงออกทางสื่อวิทยุและโทรทัศน์มากขึ้น โดยพันโทอุทาร์ สนิทวงศ์ ณ อยุธยาจาก ชมรมวิทยุเสรีและสถานีวิทยุยานเกราะเป็นแกนนำ รวมทั้งสถานีวิทยุทหารในเครือกองทัพบกและกองทัพอากาศ เสนอรายการที่มีเนื้อหาต่อต้านการเคลื่อนไหวของขบวนการนิสิต นักศึกษา ชาวนาและกรรมกร โดยกลายเป็นมีความชัดเจนมากในช่วงวันที่ 19 กันยายน-6 ตุลาคม 2519 สถานีวิทยุยานเกราะได้ออกอากาศโจมตีการเคลื่อนไหวของนิสิต นักศึกษาตลอดเวลา รวมทั้งมีคำสั่งห้ามออกอากาศบทเพลงเพื่อชีวิต เพื่อให้นักศึกษาไม่สามารถแสดงความคิดเห็นออกอากาศเพื่อต่อต้านฝ่ายทหารได้

²⁶ สมสุข หินวิมาน, “วิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยกับการสร้างความชอบธรรมของรัฐ: วิเคราะห์รายการข่าวภาคถ่ายทอด,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาสื่อสารมวลชน บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), หน้า 57.

อย่างเต็มที่ ผู้ที่ไปร่วมในรายการมีทั้งนักพูดนักเขียน อดีตรัฐมนตรีต่างๆผู้มีชื่อเสียงและยังให้ ลูกเสือชาวบ้านและประชาชนผู้รักชาติต่างๆผลัดกันออกมาแสดงความคิดเห็น เรียกร้องให้ ประชาชนไทยพร้อมใจกันกำจัดกลุ่มผู้ไม่ปรารถนาดีต่อประเทศชาติ สถาบันวิทยุยานเกราะได้เป็น แม่ข่ายถ่ายทอดเสียงให้กับวิทยุทหารทั่วประเทศ และมีการเปิดเพลงปลุกใจ ได้แก่ เพลงหนัก แผ่นดิน เพลงไอ้ลูกหลานจัญไร สลับเป็นระยะ

ในวันที่ 5 ตุลาคม 2519 ได้มีการออกอากาศว่ามีกลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่งได้กระทำการก่อ ความไม่สงบขึ้นและดำเนินการไปในทางที่จะทำลายสถาบัน ชาติศาสนา พระมหากษัตริย์ โดย การนำเอาธงชาติมาคลุมตัวละครซึ่งแสดงบทคนตายที่ข้างถนนหน้ารัฐสภา และเลือกผู้แสดงละคร ที่มีใบหน้าคล้ายคลึงกับพระบรมวงศ์ชั้นสูงพระองค์หนึ่ง รวมไปถึงการเขียนข่าวที่เกี่ยวข้องกับ ศาสนา จึงถือเป็นการกระทำผิดต่อ ชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์²⁷ การออกอากาศครั้งนี้ถือได้ ว่าเป็นวิธีการปลุกใจประชาชนผู้รักชาติทั้งหลายให้ต่อต้านกลุ่มนักศึกษาที่ได้ผลอย่างมาก และมี การออกอากาศเพื่อปลุกใจประชาชนอย่างต่อเนื่องจนเกิดเหตุการณ์จลาจลขึ้นในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ในที่สุด ส่วนสื่อมวลชนประเภทสิ่งพิมพ์ก็มีความแตกแยกกันเองเหมือนนักการเมือง และ ยังเป็นเวทีแสดงทัศนคติทางการเมืองที่ขัดแย้งกันมากๆ จึงมีส่วนในการนำไปสู่ความขัดแย้งทาง การเมืองมากขึ้น

ในช่วงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 นั้น เห็นได้ว่าวิทยุกระจายเสียงได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือ ของกองทัพเพื่อต่อต้านการเคลื่อนไหวของประชาชน ส่วนสื่อมวลชนประเภทสิ่งพิมพ์ที่เคยแสดง ความคิดเห็นกันอย่างเสรีจนถึงขั้นนำไปสู่ความขัดแย้งทางการเมืองมากยิ่งขึ้นก็ได้ถูกคณะปฏิรูป การปกครองแผ่นดินออกคำสั่งหยุดการตีพิมพ์ในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ซึ่งมีคำสั่งออกมาทั้งหมด 9 ฉบับ และฉบับเกี่ยวข้องกับสื่อมวลชนเป็นคำสั่งฉบับที่ 5 มีรายละเอียดดังนี้²⁸

ศูนย์วิทยุทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²⁷ ระวีวรรณ ประกอบผล, “สื่อมวลชนกับวิกฤตการณ์ทางการเมืองในประเทศไทย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 258-259.

²⁸ คำสั่งคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ฉบับที่ 1-9 , 6 ตุลาคม 2519, อ้างถึงใน ระวีวรรณ ประกอบผล, เรื่องเดียวกัน, หน้า 125-126.

“1. ให้นำหนังสือพิมพ์รายวันและสิ่งตีพิมพ์ต่อประชาชนอื่นๆที่เสนอข่าวและข้อเขียน แสดงความคิดเห็นทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศหยุดทำการพิมพ์ออกจำหน่ายจ่ายแจก ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ทั้งนี้จนกว่าคณะกรรมการปกครองแผ่นดินจะมีคำสั่งเป็นอย่างอื่น

2. ให้นำนิตยสารรายสัปดาห์และสิ่งตีพิมพ์ต่อประชาชนอื่นๆที่เสนอข้อเขียนและเรื่องประเภทสารคดีและบันเทิงคดี ส่งข้อเขียนและเรื่องต่างๆผ่านการตรวจสอบจากคณะกรรมการตรวจสอบข่าวสาร ซึ่งได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการปกครองแผ่นดิน ก่อนทำการพิมพ์ออกจำหน่ายจ่ายแจกตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

3. ให้สถานีวิทยุกระจายเสียงทุกสถานี ทั้งที่เป็นของราชการและเป็นของเอกชนงดรายการประจำของสถานี และให้ถ่ายทอดกระจายเสียงจากสถานีวิทยุแห่งประเทศไทย ในความควบคุมของกรมประชาสัมพันธ์เท่านั้น

4. ให้สถานีวิทยุโทรทัศน์ทุกสถานี ทั้งที่เป็นของราชการและเป็นของเอกชนอยู่ในความควบคุมของคณะกรรมการที่ทางคณะกรรมการปกครองแผ่นดินแต่งตั้งขึ้นโดยเฉพาะ

5. เอกสารหรือสิ่งตีพิมพ์ทุกชนิดซึ่งเสนอข่าวสาร บทความและข้อเขียน แสดงความคิดเห็นอันสื่อไปในทางก่อให้เกิดความแตกแยกความสามัคคีในชาติหรือชี้นำผู้อ่านให้เกิดความนิยมเลื่อมใสในลัทธิคอมมิวนิสต์ อันจะเป็นการทำลายความมั่นคงของชาติ ไม่ว่าในวิถีทางใด ให้เก็บบริบและทำลายให้หมดสิ้น”

คำสั่งนี้ทำให้สื่อมวลชนทุกชนิดไม่สามารถเสนอข่าวสารได้ โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ทุกฉบับไม่สามารถออกจำหน่ายได้เลย อย่างไรก็ตามคณะกรรมการปกครองแผ่นดินได้ออกคำสั่งฉบับที่ 10 ในวันที่ 7 ตุลาคม 2519 เมื่อเห็นว่าสถานการณ์บ้านเมืองอยู่ในความสงบขึ้นแล้ว โดยเปิดโอกาสให้บุคคลหรือนิติบุคคลที่ต้องการดำเนินการหนังสือพิมพ์รายวันและสิ่งตีพิมพ์อื่นๆยื่นเรื่องขอพิจารณาอนุมัติให้เป็นเฉพาะรายไป

ในปี พ.ศ.2520 สมัยรัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร บริษัทไทยโทรทัศน์ จำกัดถูกยุบเลิกเพราะดำเนินกิจการขาดทุน สถานีวิทยุ ททท. และสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีช่อง 9 ของกรมประชาสัมพันธ์ ถูกโอนไปยังหน่วยงานใหม่ คือ องค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทยหรือ อ.ส.ม.ท. ที่จัดตั้งขึ้น ตามพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย (อ.ส.ม.ท.) พ.ศ.2520 โดยมีวัตถุประสงค์ให้ อ.ส.ม.ท. ประกอบกิจการสื่อสารมวลชนทั้งภายในและภายนอกราชอาณาจักร และดำเนินธุรกิจอันเกี่ยวกับกิจการสื่อสารมวลชนและธุรกิจอื่นที่ต่อเนื่องหรือใกล้เคียงกัน หรือซึ่งเป็นประโยชน์แก่กิจการสื่อสารมวลชน ส่วนวัตถุประสงค์รอง คือ การเป็นสื่อของรัฐเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจกับประชาชนและการให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชน

จึงถือเป็นการวางทิศทางของรัฐวิสาหกิจด้านสื่อของรัฐใหม่ให้เป็นแหล่งรายได้แก่รัฐ แทนการเน้นงานด้านการเผยแพร่อุดมการณ์ทางเศรษฐกิจสังคมแต่เพียงอย่างเดียวเช่นในอดีต

วิกฤตการณ์การเมืองในช่วงพ.ศ.2518-2519 มีผลต่อการปรับแนวนโยบายการใช้สื่อของรัฐในช่วงทศวรรษ 2520 และต่อมาจนถึงในปัจจุบัน ในแง่ที่รัฐให้ความสำคัญต่อการใช้สื่อวิทยุและโทรทัศน์เพื่อหารายได้ควบคู่ไปกับการทำงานด้านอุดมการณ์ โดยเห็นได้จากในระยะเริ่มแรกของการก่อตั้งกรมประชาสัมพันธ์นั้นมีวัตถุประสงค์ให้ทำหน้าที่ในการเผยแพร่อุดมการณ์ประชาธิปไตยในสมัยคณะราษฎร และอุดมการณ์ชาตินิยม ลัทธิเชื้อผู้นำและการต่อต้านคอมมิวนิสต์ในสมัยอำนาจนิยมทางทหาร ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นงานด้านการประชาสัมพันธ์แห่งชาติ เผยแพร่ข่าวสารของรัฐบาล ส่งเสริมความสามัคคี ป้องกันและแก้ไขความเข้าใจผิดต่างๆเกี่ยวกับรัฐบาลและประเทศไทย

ส่วนการปรับนโยบายมาสู่การหารายได้ของกรมประชาสัมพันธ์เริ่มจริงจังขึ้นในช่วงทศวรรษ 2530 สมัยพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ โดยนายมีชัย วีระไวทยะ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ซึ่งกำกับดูแลกรมประชาสัมพันธ์ ได้ให้เปิดประมูลคลื่นเอฟเอ็มของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยในกรุงเทพ 5 สถานีในปี พ.ศ.2534²⁹ ต่อมาในปี พ.ศ.2536 กรมประชาสัมพันธ์ก็ได้เปิดประมูลคลื่นวิทยุเอเอ็มและเอฟเอ็มทั่วประเทศอีก 37 สถานี³⁰

กรมประชาสัมพันธ์ในทศวรรษ 2530 นั้นมีแนวโน้มในการแปรรูปสื่อวิทยุและโทรทัศน์ให้เอกชนเข้ามาดำเนินการ (privatization) โดยมีการเปิดประมูลสถานีวิทยุรวม 42 คลื่นในช่วง 3 ปี (2534-2536) และเปิดให้เอกชนเช่าเวลาสถานีวิทยุโทรทัศน์ช่อง 11 ในปี พ.ศ.2538 เมื่อพิจารณาในเชิงโครงสร้างจะเห็นได้ว่าเครือข่ายวิทยุและโทรทัศน์ของกรมประชาสัมพันธ์ถูกกดดันให้เข้าสู่การแข่งขันทางธุรกิจกับเครือข่ายวิทยุและโทรทัศน์ใหญ่อีก 2 เครือข่าย คือ กองทัพอและ อ.ส.ม.ท. โดยวัตถุประสงค์หลักของกรมประชาสัมพันธ์ยังคงเป็นการประชาสัมพันธ์ของรัฐและรัฐบาลเช่นเดิม แต่การเปิดประมูลภายใต้โครงสร้างของระบบเศรษฐกิจการเมืองที่เป็นอยู่ ได้เปิดโอกาสให้กลุ่มนายทุนใหญ่และกลางจากท้องถิ่นและระดับชาติเป็นฝ่ายได้เปรียบในการประมูลแข่งขัน

²⁹ สยามโพสต์ (3 มกราคม 2537): 11, อ้างถึงใน อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, *ระบบวิทยุและโทรทัศน์ไทย โครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมืองและผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพ*, หน้า 228.

³⁰ ผู้จัดการรายวัน (24 มิถุนายน 2536): 21-22, อ้างถึงใน, *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 229.

ต่อมาในปี 2534 คณะ รสช. ได้ทำรัฐประหารขึ้น ทันทีที่ยึดอำนาจได้สำเร็จคณะ รสช. ได้ใช้อำนาจในการควบคุมสื่อ³¹ เพราะเกรงว่าการเสนอข่าวของสื่อมวลชนอาจจะส่งผลกระทบต่อสิ่งที่คณะ รสช. กำลังกระทำอยู่ โดยได้ออกประกาศออกมาควบคุมสื่อมวลชนเพื่อเป็นการป้องกันก่อนล่วงหน้า มีสาระสำคัญว่า ให้ไปฟังแถลงข่าวของคณะ รสช. ทุกวันและนำเสนออย่างถูกต้อง และให้นำข่าวที่กระทบต่อการบริหารราชการแผ่นดินของคณะ รสช. ไปให้ตรวจ โดยกำหนดโทษการปิดหนังสือพิมพ์เป็นระยะเวลาตามจำนวนครั้งที่ทำผิดไว้ด้วย เมื่อเห็นว่าทุกอย่างเรียบร้อยแล้วก็จึงออกประกาศมาเพื่อผ่อนคลาย

ต่อมาได้เกิดเหตุการณ์ทางการเมือง เดือนพฤษภาคม 2535 ที่ได้รับการขนานนามว่า “พฤษภาทมิฬ” ในเหตุการณ์ชุมนุมครั้งนั้น คนไทยถูกปิดกั้นข่าวสาร เพราะสื่อมวลชนไทยถูกรัฐบาลควบคุม โดยเฉพาะสื่อมวลชนประเภทวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ได้ถูกใช้เป็นกระบอกเสียงในการเสนอข่าวเพียงด้านเดียวคือฝ่ายรัฐบาลเพื่อไม่ให้ประชาชนรับรู้ข่าวสารของฝ่ายผู้ประท้วง ทำให้ประชาชนเกิดความเคลือบแคลงสงสัยจนต้องออกจากบ้านเพื่อออกไปดูเหตุการณ์ที่ถนนราชดำเนิน

รุจน์ โกมลบุตร อาจารย์ประจำคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า

“.....พฤษภา สื่อเซ็นเซอร์ตัวเองเยอะ ที่สำคัญ คือ บิดเบือนด้วย เช่นบอกว่าพวกนี้เป็นพวกกวนบ้านกวนเมือง มีกันอยู่ไม่กี่สิบคน คนจึงสงสัยแล้วจึงออกไปดู ไปดูแล้วปรากฏว่าไม่ใช่อย่างที่สื่อบอก ก็ยิ่งโกรธแค้น ผมจำได้ญาติวีรชนคุณอดุลย์ เขียวบริบูรณ์ที่เป็นประธานญาติวีรชนลูกแก่ตาย

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³¹ มติชน (25 กุมภาพันธ์ 2534): 2. อ้างถึงใน ธวัชชัย สันคติประภา, “เสรีภาพกับบทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทย: ศึกษาตั้งแต่การปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน พ.ศ.2519-พ.ศ. 2536,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาสื่อสารมวลชน คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537), หน้า 144-145.

แกบอกว่า กี่ช่อง 7 บอกว่าไม่มีอะไรแต่หนังสือพิมพ์บอกอีกอย่างหนึ่ง ลูก
ผมเลยสงสัยเลยออกไปดู แล้วเขาก็ไม่ได้กลับมา.....”³²

ในวันที่ 18 พฤษภาคม 2535 เวลา 01.35 น. ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่อยู่ในเหตุการณ์ พฤษภา
ทมิฬมีคำสั่งจากกระทรวงมหาดไทย ที่ 334/ 2535 เรื่อง ห้ามมิให้ผู้ใดโฆษณา หรือพิมพ์เอกสาร
อันกระทบกระเทือนต่อความมั่นคงหรือความปลอดภัยแห่งราชอาณาจักรไทย คำสั่งนี้ยิ่งสร้าง
ความไม่พอใจต่อสื่อมวลชน ถือเป็น การควบคุมและจำกัดเสรีภาพของสื่อมวลชน ทำให้ประชาชน
ไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องครบถ้วน

นอกจากนี้ยังมีคำสั่งที่จะสั่งปิดหนังสือพิมพ์ 3 ฉบับ ได้แก่ หนังสือพิมพ์เดอะซัน
หนังสือพิมพ์แนวหน้า และหนังสือพิมพ์ผู้จัดการ เป็นระยะเวลา 3 วัน ด้วยเหตุผลที่ว่า หนังสือพิมพ์
ทั้ง 3 ฉบับนี้ได้เสนอข่าวทหารและตำรวจที่ใช้กำลังปราบปรามประชาชนอย่างรุนแรง ในช่วงวันที่
17-20 พฤษภาคม แต่คำสั่งปิดยังไม่มีผลบังคับใช้ และบรรณาธิการทั้ง 3 ฉบับปฏิเสธที่จะไป
เซ็นชื่อรับทราบคำสั่งที่ปิดประกาศไว้ที่กรมตำรวจ

สุทธิชัย หยุ่น บรรณาธิการของหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งที่ได้รับคำสั่งดังกล่าว ได้กล่าวถึง
เหตุการณ์เรื่องนี้ ในการสัมภาษณ์ เรื่องวิกฤตการณ์สื่อมวลชนไทย พฤษภาคม 2535 ว่า

“.....ครั้งสุดท้ายที่ผมเจอนั่นก็คือ คำสั่งปิดและผมก็บอกสันติบาลว่าผมไม่
ไปเซ็นรับคำสั่งปิด ให้มาจับผมที่ที่ทำงานผม เพราะว่าผมทำงานที่นี่ ถ้า
เขาต้องการมาจับประชาชน ให้มาจับที่ที่ประชาชนอยู่ไม่ใช่ให้ประชาชน
ไปมอบตัวในสิ่งที่ประชาชนไม่ได้ทำผิด.....”³³

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³² สัมภาษณ์ รุจน์ โกมลบุตร, อาจารย์ประจำคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 3 กุมภาพันธ์ 2548.

³³ สุทธิชัย หยุ่น, ใน วิกฤตการณ์สื่อมวลชนไทย พฤษภาคม 2535. บุญโฮม อิงชัยภูมิ,
บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2535), หน้า 61.

สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทยได้ยื่นประท้วงถึง 2 ครั้งดังนี้

1.กรณีผู้สื่อข่าว ถูกหน่วยรักษาความปลอดภัยของนายกรัฐมนตรีگیریวกราดและทำร้ายร่างกายในขณะที่สัมภาษณ์ พล.อ.สุจินดา คราประยูร และนายสุทธิชัย หยุ่น บรรณาธิการหนังสือพิมพ์เดอะเนชั่น ถูกอัมธพาลบุกทำลายทรัพย์สิน

2.นักข่าวและช่างภาพหนังสือพิมพ์รวมทั้งโทรทัศน์ถูกกลุ่มอัมธพาลไล่ยิงบาดเจ็บ ในขณะที่ทำหน้าที่ติดตามข่าวและบันทึกภาพ ณ สนามบินกองทัพอากาศ เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2535 โดยที่ช่วงเวลานั้นเหตุการณ์ทุกอย่างได้ยุติและกำลังกลับสู่สภาวะปกติแล้ว³⁴

จากเหตุการณ์เดือน พฤษภาคม 2535 ที่รัฐบาลควบคุมการเสนอข่าวของสื่อมวลชนประเภทวิทยุและโทรทัศน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อที่อยู่ในกำกับของรัฐ จนกลายเป็นเสนอข่าวเพียงข้างเดียว ซึ่งแตกต่างจากข่าวที่มาจากหนังสือพิมพ์ที่มีการเสนอเหตุการณ์จริง ทำให้ประชาชนขาดความเชื่อถือในสื่อมวลชนของรัฐ จึงมีการเรียกร้องให้มีการเปิดเสรีสื่อ และมีการเรียกร้องให้มีการปฏิรูปสื่อของรัฐและให้หลักประกันเสรีภาพในการรับรู้ข่าวสารข้อมูลของประชาชน การเรียกร้องนี้มีนักวิชาการ นักวิชาชีพสื่อมวลชนและองค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆเป็นแกนนำ ตัวอย่างจดหมายเปิดผนึกถึงนายกรัฐมนตรีเรียกร้องสิทธิการรับรู้ข่าวสารของประชาชน ซึ่งออกโดยสภาอาจารย์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีข้อความที่สำคัญดังนี้

“.....สื่อมวลชนภายใต้การกำกับดูแลของ ฯพณฯ (พล.อ.สุจินดา คราประยูร นายกรัฐมนตรี) โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิทยุโทรทัศน์ มิได้ปฏิบัติหน้าที่อย่างถูกต้องตามจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพ ไม่รักษาความเป็นกลาง ปิดกั้นไม่ให้ประชาชนรับรู้ข่าวสารอย่างรอบด้าน รวมทั้งยังก่อให้เกิดความเคียดแค้นชิงชังระหว่างคนไทยด้วยกันเอง

สภาอาจารย์ธรรมศาสตร์มีความเห็นว่า การกระทำของสื่อมวลชนของรัฐเป็นการละเมิดสิทธิการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของประชาชนอย่างแจ้งชัด

³⁴ สมชาย จิเจริญ, การประเมินบทบาททางการเมืองของสื่อมวลชนในช่วงรัฐบาล พลเอกสุจินดา คราประยูร(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการสื่อสารมวลชน บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536), หน้า 54 - 55.

.....เรียกร้องให้ฯพณฯ ให้คำอธิบายแก่ประชาชนและต้องจัดการแก้ไขมิให้
เกิดการละเมิดสิทธิพื้นฐานของประชาชนเช่นนี้อีก.....”³⁵

นอกจากนี้ยังมีจดหมายเปิดผนึกถึงนายกรัฐมนตรีเรียกร้องเรื่องการให้เสรีภาพเสนอข่าว
ต่อประชาชนของสมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย ดังนี้

“.....ในด้านสิทธิเสรีภาพการแสวงหาข่าวสาร ข้อมูลของสื่อมวลชน
ทั่วไปก็ปรากฏว่าได้รับการคุกคามอย่างไม่เคยปรากฏในยุคสมัยใดมา
ก่อนเลย นอกจากสื่อมวลชนถูกข่มขู่จากอับธพาลแล้ว ยังถูกหน่วยรักษา
ความปลอดภัยของ ฯพณฯ เกรี้ยวกราด ทำร้ายร่างกายขณะที่กำลัง
สัมภาษณ์ ฯพณฯ .....ตั้งนั้นสมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย จึงขอ
เรียกร้องให้ ฯพณฯ ได้แถลงอย่างชัดเจนในนโยบายที่จะแถลงต่อรัฐสภา
ในอันที่จะเคารพสิทธิและเสรีภาพในการที่จะเสนอข่าวสารต่อประชาชน
รวมทั้งป้องกันการคุกคามเสรีภาพของสื่อมวลชน ทั้งนี้ เพื่อมิให้เหตุการณ์
อันเลวร้ายทำนองนี้ได้เกิดขึ้นอีก.....”³⁶

ผลจากเหตุการณ์เดือนพฤษภาคมปี 2535 ที่รัฐบาลปิดกั้นข่าวสารและใช้สื่อมวลชนที่
อยู่ในการกำกับดูแลของรัฐเป็นกระบอกเสียงในการเสนอข่าวสารเพียงข้างเดียวคือฝ่ายรัฐบาล จน
มีการเรียกร้องจากฝ่ายต่างๆให้รัฐบาลเปิดเสรีสื่อที่กล่าวมาข้างต้น

ตั้งนั้นเมื่อรัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุนได้เข้ามาบริหารประเทศอีกครั้ง (10 มิถุนายน -
23 กันยายน 2535) ได้แต่งตั้งคณะกรรมการปรับปรุงสื่อของรัฐ³⁷ เพื่อทำหน้าที่พิจารณาปรับปรุง
กฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับสื่อมวลชนของรัฐ รวมทั้งเสนอแนะมาตรการปรับปรุง
หน่วยงานของรัฐ มาตรการเพื่อคุ้มครองเจ้าหน้าที่ซึ่งปฏิบัติงานตามจรรยาบรรณของวิชาชีพ

³⁵ คณะกรรมการญาติวีรชน พฤษภา 35, รำลึก 5 ปี พฤษภาประชาธรรม การชำระ
ประวัติศาสตร์ของประชาชน (กรุงเทพฯ: ม.ป.ท., 2540), หน้า 140.

³⁶ สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย, บันทึกเหยี่ยวข่าว ณ สมรภูมิตนราชดำเนิน
พฤษภาคม 2535 (กรุงเทพฯ: ดอกเบี๋ย, ม.ป.ป.), หน้า 241.

³⁷ ดุสิต ศิริวรรณ, ชุดรากเหง้า ITV แฉผลประโยชน์เพื่อใคร? (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บ้าน
กิงไม้, 2547), หน้า 15.

สื่อมวลชนโดยบริษัทใจ และมาตรการที่จะใช้สื่อของรัฐเป็นเครื่องมือในการระดมความคิดเห็น คณะกรรมการดังกล่าวได้ตั้งคณะอนุกรรมการปรับปรุงกฎหมายและระเบียบเกี่ยวกับสื่อมวลชน (ดูรายละเอียดได้ในบทที่ 1) เพื่อเป็นการวางกรอบให้มีสื่อเสรีของประชาชนโดยแท้จริง นี่เองถือเป็นจุดเริ่มต้นของสถานีโทรทัศน์ไอทีวี ที่วีเสรี ซึ่งจะได้อีกกล่าวถึงในรายละเอียดในบทต่อไป

จากทศวรรษที่ 30 ก้าวเข้ามาสู่ทศวรรษที่ 40 เป็นยุคของรัฐบาลซึ่งพ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตรนายกรัฐมนตรีเป็นนักธุรกิจที่เติบโตมาจากสัมปทานผูกขาดทางการสื่อสารและโทรคมนาคมที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น และหากมองไปถึงพรรคไทยรักไทย ก็ยังทำให้เห็นความสัมพันธ์โดยตรงระหว่างธุรกิจกับการเมืองและการสื่อสารมวลชนในยุคปัจจุบัน เนื่องจากในพรรคไทยรักไทยมีกลุ่มทุนที่เกี่ยวกับการสื่อสารรวมอยู่ด้วยอีก 3 กลุ่ม คือ กลุ่มทีทีแอนด์ที โดยนายอดิศักดิ์ โพธารามิก รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษา (อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์) ซึ่งมีธุรกิจเคเบิลใยแก้วและโทรศัพท์พื้นฐานในต่างจังหวัด 15 ล้านเลขหมาย กลุ่มบีซีทีเทโร โดยนายประชา มาลินนท์(รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย (อดีตรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงคมนาคม) ซึ่งมีสถานีโทรทัศน์ช่อง 3 และสถานีวิทยุหลายคลื่นรวมอยู่ด้วย กลุ่มเจริญโภคภัณฑ์ (ซี.พี.) กับเทเลคอมเอเชียโดยนาย ธนินท์ เจียรวนนท์ ซึ่งมีโทรศัพท์พื้นฐานในกรุงเทพ-ปริมณฑลกว่า 2.6 ล้านเลขหมายและยังมีบริษัท ไวร์เลส คอมมูนิเคชั่น เซอวิส จำกัด (ดับเบิลยูซีเอส) เจ้าของโทรศัพท์เคลื่อนที่จีเอสเอ็ม 1800³⁸

คณะกรรมการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อ (คปส.) ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนในภาคประชาชน ได้วิเคราะห์ไว้ว่า อำนาจทางธุรกิจแบบบูรณาการของ พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร มาจากฐานทางธุรกิจการสื่อสาร โดยประกอบด้วย โทรคมนาคมไร้สาย โทรศัพท์มือถือ ดาวเทียมสื่อสารสนเทศ อินเทอร์เน็ตและสื่อมวลชน ถือเป็นการบูรณาการเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Information and Communication Technologies - ICT)³⁹ เข้าด้วยกันอย่างครบวงจรของบริษัทชินคอร์ปอเรชั่น ในบรรดาธุรกิจทั้งหมดของบริษัทในเครือชินคอร์ปอเรชั่นนั้น มีกิจการที่ต้องใช้คลื่นความถี่ซึ่งเป็นทรัพยากรสาธารณะอยู่ 3 กิจการ คือ บริษัทเอไอเอส ประกอบธุรกิจด้านโทรศัพท์มือถือ บริษัทชิน แซทเทลไลท์ ประกอบธุรกิจด้านดาวเทียมสื่อสาร และบริษัทไอทีวี

³⁸ ทักษิณ ยึดเบ็ดเสร็จ โทรคมนาคม-สื่อทีวี, *ประชาชาติธุรกิจ*, หน้า13.

³⁹ คณะกรรมการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อ, 29 มีนาคม 2546 อ้างถึงใน รัฐันท์ทักษิณ. เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, *บรรณาธิการ*, หน้า 173-174.

ประกอบธุรกิจด้านโทรทัศน์ กิจกรรมทั้งสามเป็นกิจการหลักในเครือและเป็นกิจการที่ได้สัมปทานในระยะเวลาถึง 30 ปี

เงื่อนไขที่ทำให้ธุรกิจของบริษัทชินคอร์ปอเรชั่นมีความได้เปรียบกว่าธุรกิจอื่นๆ คือ

1. เป็นธุรกิจสัมปทานผูกขาด ทำให้ไร้คู่แข่ง เช่น กิจการดาวเทียม
2. เป็นธุรกิจสัมปทานระยะยาว มีความได้เปรียบในด้านสามารถลงทุนได้ต่อเนื่อง เช่น กิจการโทรศัพท์มือถือและดาวเทียม
3. เป็นธุรกิจที่ใช้คลื่นความถี่ซึ่งเป็นทรัพยากรสาธารณะที่มีจำกัด จึงมีผู้ประกอบการน้อยราย คู่แข่งน้อย
4. เป็นกิจการที่บูรณาการไอซีทีเข้าด้วยกัน มีความได้เปรียบในเชิงการแข่งขัน สามารถลดต้นทุนและเพิ่มกำไรจากการสนับสนุนซึ่งกันและกันของบริษัทในเครือ

จากการสำรวจรายได้และผลกำไรของบริษัทในเครือชินคอร์ปอเรชั่น พบว่า ภายหลังจากได้เป็นนายกรัฐมนตรีในปี พ.ศ.2544 ผลกำไรสุทธิของธุรกิจในเครือชินคอร์ปอเรชั่นเพิ่มขึ้นเกือบ 3 เท่าตัว โดยในปี พ.ศ.2544 กำไร 5,591 ล้านบาท จากยอดรายได้ 81,952 บาท และเพิ่มเป็น 15,276 ล้านบาทจากยอดรายได้ 120,030 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2545 นอกจากนี้รัฐบาลชุดนี้มีโอกาสใช้สื่อของรัฐในการโฆษณาและประชาสัมพันธ์ต่างๆ เกี่ยวกับตัวผู้นำและกิจกรรมของรัฐบาล เช่น การนำเอาปาฐกถา การบรรยายของนายกรัฐมนตรี รองนายกรัฐมนตรีและการสัมมนาต่างๆ มาถ่ายทอดเป็นประจำทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 11 หรือรายการทัศนคติกับประชาชนทุกเช้าวันเสาร์ ที่นายกรัฐมนตรีได้นำเอาภารกิจและนโยบายมาบอกเล่าให้กับผู้ฟัง

ในบทต่อไปจะได้กล่าวถึงจุดกำเนิด การเปลี่ยนแปลงและปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นกับไอทีวี เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นกับไอทีวี

ศูนย์วิทยพัชกร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย